

ЗМІСТ

Передмова	5
Вступ	7
Розділ 1. Генеза та еволюція сугестивної лірики: до історії й теорії проблеми	25
1.1. Українська сугестія як інваріант національної фольклорно-літературної традиції	25
1.2. Спільне феноменологічне джерело: спроба дискурсу	29
1.3. Тарас Шевченко як сугестивний лірик	42
1.4. Рецепції метажанру сугестії та жанру елегії в поезії Богдана Лепкого	50
Розділ 2. Динаміка української поезії ХХ ст. та її тенденції, різновиди й метажанри в сучасному оновленому втіленні	56
2.1. Уречевлення природи в сугестивній поезії	56
2.2. Сугестивна природа поетики Юрія Яновського	68
2.3. Поєми та елегії Миколи Бажана як зразок сугестивної лірики	73
2.4. В оновлених традиціях «Харківської школи романтиків»	82
2.5. Сугестія та інші споріднені види: особливості нюансів у літературно-лінгвістичному аспекті	93
Розділ 3. Протосугестія «Празької школи» та Нью-Йоркської групи. Її типологія і класифікація	115
Розділ 4. Традиції сугестії сьогодні: гармонія пошуків	125
4.1. Сугестивна поезія: проблематика та жанрові особливості	125
4.2. Сугестія та синестезія	129
4.3. Міра умовності поетичного образу в сугестії	138

Розділ 5. Образно-стильові новації й тенденції в українській сугестивній ліриці	151
5.1. Стильова спеціалізація української сугестивної поезії ХХ століття	151
5.2. Метафорика в сугестивній поезії	166
5.3. Архетипи в українській сугестивній поезії ХХ століття	178
5.4. Образна типологія сугестивної поезії	190
5.5. Лексика сучасної української сугестії	201
5.6. Стильові фігури і тропи та речення-періоди – у сугестивній поезії	208
5.7. Синтаксична функція інтонації та її новотвори	225
5.8. Звукопис, ритм і рима як засоби увиразнення в сугестивній поезії	237
5.9. Проблема художнього перекладу сугестії. Новаторство Григорія Кочура в інтерпретації французької, англійської (американської) та російської поетичної сугестії	247
5.10. Українська сугестивна лірика як фактор мультікультурної та інтертекстуальної комунікації комунікації	255
5.11. Сугестивний живопис у теоретичних контурах і дефініціях	264
5.12. Теоретичні обґрунтування портрета в сугестії	271
5.13. Сугестивний пейзаж у теоретичному обґрунтуванні	283
 Розділ 6. Сугестія і асоціативність: формат взаємодії, дискурс гармонії	298
Висновки	323
Додатки	328
Список використаної літератури	333
Іменний покажчик	351

ПЕРЕДМОВА

Світова література, конкретно поезія, у своєму поступальному розвитку виокремила кілька найскладніших явищ, що викликають посилений інтерес дослідників. Явища ці, як правило, стають визначальними, їх можна віднайти чи не в кожній національній поезії, зокрема і в українській. Саме до таких, безперечно, належать явища філософічності і сугестії, які здавна перебувають в полі моїх дослідницьких зацікавлень. До деякої міри схожі, вони, у той же час, принципово різні. Перше розглянуте в моєму дослідженні «Поезія концептуальної думки: філософічність сучасної української поезії» (2007). Ознайомлені з моєю першою роботою пам'ятають, що в передмові до неї я наголосив на сугестії як на іншій темі.

Радий, що не підвів прихильних до моєї праці. Пропонована монографія «Поезія багатозначних підтекстів (українська сугестивна поезія ХХ століття: историко-літературний і теоретико-літературний аспекти)» підтверджує обіцяне.

Сугестія, сугестивна лірика – рідкісне окремішне явище поезії (його природа та прояви детально викладені у вступі до монографії, до речі, як і його посутня відмінність від поезії філософської).

Історія цього питання дуже велика, і аспекти його тлумачення можуть бути різними. Мені видалися оптимальними ті, у яких написана ця монографія. Зрозуміло, вона не претендує на абсолютну вичерпність, хоча проблема така мною і досліджена, – отже, інші очі можуть продовжити почате мною чи й взагалі розглянути явище в зовсім іншому розрізі, так би мовити, з чистого аркуша. Це право вчених.

Сугестією легко помітити ще у фольклорі (колискові, ворожіння, заклинання, голосіння). У першій-ліпшій релігії: сугестивна поезія як нірвана в буддизмі чи молитовні піснеспіви в обох гілках християнства (православ'ї і католицизмі). У давній Індії ведична сугестія – це роздуми над мандалами. Ще візьмімо древній Китай. Тут сугестія, звичайно, як пізнання дао.

За Ніцше й Шопенгауером, сугестивна поезія зливається з музикою, бо вони ототожнювали поезію і музику.

Сугестія залишається в поетів нашого середньовіччя, епохи бароко (Зіновієв, Величковський, Дівович та ін.). Причому, втілені вони там у фігурних та інших складних системах.

Навіювальні вірші характерні для багатьох поетів-романтиків Харківської школи.

Якщо Іван Франко розглядав сугестію як психологічний настрій, то поети-модерністи найчастіше бачають у ній вид інтерсуб'єктивного відношення, інтертекст.

До цієї монографії явище сугестії, сугестивні вірші розглядалися в літературознавстві тільки принагідно, про що буде вказано в роботі нижче. Попередні дослідники заходили здебільшого в поле сугестивної лінгвістики (І. Черепанова, Д. Співак та ін.).

Так само покликання до терміна «сугестія» знаходимо у віршознавчих студіях І. Качуровського, Н. Чамати, у дослідженні філософської поезії Е. Соловей, у працях текстологів В. Іванова, В. Топорова, Н. Наумової. Зрозуміло, ці відомості не є ні настійними, ні розгорнутими. Це речі принагідні, а не доцентрові. Таким чином, потреба великого монографічного дослідження давно назріла.

Автор цієї монографії на основі системного аналізу намагався з'ясувати всі найхарактерніші витоки сугестії, вивчити її поетику у порівнянні з іншими видами та метажанровими структурами, визначити місце сугестивної лірики в українській поезії ХХ століття та перспективи розвитку у ХХІ-му.

Автор свідомий того, що його праця не є бездоганною, бо, як і кожен піонерський зачин, вона вимагала іти часом дуже невтоврваними дослідницькими шляхами.

Автор прагне схилити до вивчення сугестивної лірики сучасних дослідників поезії і дуже хотів би, щоб це цікаве й рідкісне явище якомога частіше фігурувало в літературознавчому та віршознавчому арсеналі, у контексті щонайширших гуманітарних студій.

Анатолій Гризун

ВСТУП

Розвиток будь-якої художньої літератури має перманентний характер. Але здійснюється він за витками спіралі. Постійно відбувається її жанрове, видове і родове збагачення. Тому окремі теми для їх нагального вивчення може надиктувати час. Погляньмо на ці речі більш конкретно.

Чим, насамперед, обумовлюється **актуальність теми** даного дослідження? Оглядаючи культурний ареал України ХХ ст., Є. Сверстюк справедливо зазначає: «Українська культура як цілість (і художня література зокрема. – А.Г.) була забороненою»¹. І це не зважаючи на творчі здобутки таких визначних письменників, як І. Франко, Л. Українка, В. Стефаник, які працювали на межі ХІХ–ХХ століть, та представників нової генерації, серед яких, зокрема, Г. Чупринка, П. Тичина, Є. Плужник, В. Сосюра, а ще згодом неокласиків і футуристів, чия творчість стала підмурівком для утвердження модерного національного красного письменства, поезії передовсім.

Як міцна естетична конструкція українська культура (а художня література була її основною складовою) наприкінці 10-х – на початку 20-х років ХХ ст. уже об'єднувала тематично сильні рустикальні, академічні, авангардні течії, представники яких могли б зробити вагомий внесок у розвиток молоді європейської держави, якби та держава вистояла. Перспективи цієї культури були і багатогранні, і різноспрямовані, і продуктивні.

За В. Петровим, історично «20–30 роки мусили завершити перехід з етнографічно-народницьких позицій на національні, ствердити заперечення перших і розкриття других»². Усе це актуальне й сьогодні, отже маємо накреслити перспективи.

---

¹ Сверстюк Є. На святі надій / Є. Сверстюк. – К. : Наша віра, 1999. – С. 203.

² Петров В. Проблема літературознавства за останнє 25-ліття (1920–1945) / В. Петров // Українське слово : хрестоматія української літератури та критика : у 4 кн. – К., 2001. – Кн. 2. – С. 122–129.

У сучасному літературознавстві назріла потреба вироблення принципів і методологічних підходів, які б давали змогу досягнути етнокультурну ідентичність української літератури, увести в науковий вжиток явища, які поки що майже недосліджені, маловідомі навіть літературознавцям і віршознавцям. Це стосується й української сугестивної поезії, генеза якої досі не з'ясована, як не розроблені й питання поетики сугестивних творів. Бо ж, за Д. Неру, «як і в часи Сократа, ми живемо у час запитань...»¹.

Ще з часів Аристотеля весь словесно-художній здобуток людства поділяють на епос, лірику і драму, та в практиці літературознавства давно вже звичніша така диференціація: проза, поезія, драматургія.

Десь із 20-х років ХХ століття обсервуються і такі поняття: рід, вид, різновид (ще й підвид). Тоді ж виникає і термін – жанр. Окремі літературознавці його ототожнюють із терміном – вид, що, власне, має під собою підґрунтя.

Зрозуміло, лірика, і як термін, і як явище належить до поезії. Щоправда, тепер під нею розуміють більш суб'єктивний, суттєвіший рід поезії. Бо ж під поезією ми закономірно розуміємо і поеми, і романи у віршах, і пісні, і притчі, і байки (то все її різновиди).

У жанровому (тематичному) означенні виокремлюють поезію громадянську, пейзажну, інтимну, філософську.

Осібно стоїть поезія сугестивна (можна виявити і термін *поетична сугестія*). Як навіювальна структура, вона може мати певні риси всіх вищеназваних або не мати жодної. Вона більше понаджанрове явище і в той же час дуже відокремлене від схожих. Отже, для сугестії, на погляд дослідника, найкраща дефініція така: це метажанр і в той же час різновид поезії.

Проте варто зазначити, що означене явище досі належним чином не досліджене не лише в українському, а й у світовому літературознавстві. Історіографія даної проблеми завузька, а теорія майже відсутня. Цим насамперед і зумовлена **актуальність теми** даного дослідження.

Історіософія сугестії, незважаючи на практичну нерозробленість цього явища в літературознавстві, конкретно – віршознавстві, тривала. Вельми часто вона перетинається з релігієзнавством, оскільки та чи інша релігія є пракоренем сугестивності. Перша-ліпша молитва будь-якої релігії чи літургії в цілому – все це потужні засоби навіювання.

---

¹ Неру Д. Взгляд на всемирную историю / Д. Неру. – М. : Прогресс, 1977. – Т. 3. – С. 422.

Ще від раннього буддизму і по досі в цій системі вірувань містика навіює блаженний стан спокою людської душі, повну відмову від усіх чуттєвих турбот, чуттєвих бажань. Це, так звана, нірвана: її мотиви повністю збігаються із сугестивними в давньоіндійській поезії.

Подібне маємо й у відомих Ведах. Тут, у Ведах, сугестія – передовсім роздуми над мандалами. Схоже – і в релігії Упанішад. У розрізі цих тенденцій навіювальне повторює душевне. Так, за Сат'яні: «Яка душа в людини, саме так і говорить вона. І яка природа душі твоєї, саме так і говориш ти»¹.

Це вже певний відхід від буддистських догматів. Ще якісніше виражений він у самого Махабхарати: «Ті називаються ночі та дні; вони існують, ущемлюють. Бджоли, що там літають, називаються пристрастями; а численні плинні книги рідкого меду, – знай, це насолоди пристрастями, до яких прагнуть люди»².

Це ще протосугестія і спроба окреслення сугестивних символів: бджоли-пристрасті. Доконана сугестія з цих тенденцій виросте в поетів інших епох і народів (продуктивний вислід маємо в української поетеси з Бразилії Віри Вовк, збірка «Мандала»).

Справжнє оспівування – навіяння пристрастей і насолод з'явиться вже в поетів мусульманської епохи, передовсім фарсімовних (Рудакі, Хайям, Сааді, Джамі, Румі, Нізамі, Насімі, і особливо Гафіз).

У давньому Китаї поетична сугестія – це перш за все пізнання дао. Щось подібне маємо і в язичницькі часи слов'янської епохи. Тут фольклор і авторська поезія навіюють образи та благословенні діяння тодішніх культів: Перуна, Даждбога, Сварога, Лади, Велеса і т.д.

У ранньохристиянські часи Київської Русі сугестивна поезія – це споглядання Бога. Причому, його сила навіюється здебільше у сув'язі з явищами природи (Плач Ярославни у «Слові о полку Ігоревім» невідомого автора і т.д.).

У середовищі поетів українського бароко (XVII ст.), авторів курйозних віршів, виділяється Іван Величковський. Свого часу його фігурні вірші розглядалися як деструкції. Це був спрощений підхід до оригінальної творчості. Насправді його фокуси форми були виявом сугестивності, що часто кодувала в підтексті гострі

---

¹ Махабхарата. Книга пята. Уд'йогонарви или книга о старании. Гл. 3. Стих 1–8. – Л. : Наука, 1976. – С. 10.

² Махабхарата. Книга десятая. Саушиканарва. Книга о нападении на спящих. Гл. 6. Стих 12 и 13. – Ашхабад : Ёлым, 1972. – С. 106.

явища тієї епохи. усі ці поезії у формі хреста, яйця, чаші, орла – це символіка навіювання нерозв’язаних проблем. І те, що колись сприймалося віршознавцями за ребус, тепер легко розв’язується і додумується. Іван Величковський був по суті попередником сьогочасних українських поетів-візуалістів, які часто сугерують (творча практика цих майстрів, як і чеського поета, драматурга і політика Вацлава Гавела розглядається в нашій роботі нижче).

У барокового поета українського середньовіччя Климентія Зіновієва навіювальні вірші просякнуті водночас і дидактично-причтевими мотивами. Ось приклад (переклад сучасною українською мовою Олександра Шугая):

Отже, братіє, про смерть завше пам’ятаймо
і щоденно каятись ми не занехаймо.
Тих, що каються в гріхах, наш Господь приймає,
і спасіння душам тим також посилає,
Покаяння дай і нам, Господи, здобути,
щоб могли ми до життя високо сягнути¹.

Зрозуміло, це поки що, протосугестивний твір. Але з такого починалася сугестивна поезія нашого середньовіччя. Власне, і саме визначення терміна сугестія з’явиться через кілька десятиліть по смерті Климентія Зіновієва. Його з XVIII століття введуть в обіг англійські філологи В. Джонс і Х. Вілсон.

У XIX столітті німецькі філософи Ф. Ніцше і А. Шопенгауер у розробленій ними естетичі сугестивну поезію асоціюють з музикою.

Свій погляд на неї мають Харківська психологічна школа, очолювана О. Потебнею (на Слобожанщині) та І. Франко (у Західній Україні) – про це мова в нашій роботі буде теж.

Складне, своєрідне, унікальне явище сугестії в даному дослідженні розглядається в трьох розрізах:

- 1) *синхронному*. Вияв сугестії та її рецепція до інших споріднених феноменологічних, явищевих, метажанрових подібностей;
- 2) *діахронному*. Інтертекстуально простежено виникнення й розвиток української сугестивної поезії на всіх етапах історії рідного письменства, але детально проаналізовано всі її особливості і поетику на матеріалі красного письменства XX ст. і перспективи – у XXI ст.;
- 3) *герменевтичному*. Доказово визначати українську сугестивну поезію як метажанр.

---

¹ Зіновієв К. Золоте чересло / К. Зіновієв. – К. : Мистецтво, 2009. – С. 60.

Предмет нашого дослідження становить рідкісний різновид української поезії – сугестивна поезія ХХ століття в історико-літературному та теоретико-літературному аспектах. Дослідження носить певною мірою імперативний характер, адже, зважаючи на колоніальне становище і складність постколоніального розвитку, українське літературознавство не мало змоги вчасно напрацювати належної наукової бази з цілого комплексу важливих проблем.

Пропоноване нами наукове дослідження покликане певною мірою заповнити цю лауну: сформулювати й теоретично обґрунтувати засадничі складові генологічної моделі сугестивної поезії та зінтерпретувати її як оригінальний літературний феномен. Крім того автор прагнув науково окреслити сам предмет дослідження, його модифікаційні вияви, жанрові та поетикальні особливості в українському літературному процесі. Усе це вимагає комплексного системного аналізу історико-культурних процесів та явищ, які пережила українська література впродовж свого історичного розвитку, зокрема у ХХ столітті; дати їм власну мотивацію.

Отже, **мета пропонованого дослідження**, багато аспектів якого розглядаються у вітчизняному літературознавстві вперше, – з'ясувати генезу, еволюцію та поетику сугестивної поезії в історичному аспекті і по можливості напрацювати теоретичну базу цього явища.

Натепер маємо такий **стан наукової розробки проблеми**. Насамперед, слід зазначити, що на сьогодні відсутнє належне концептуальне трактування – і теоретико-літературне, і історико-літературне, і розмежованого нижченазваного – ідеться про такі дискусійні явища, як філософська та сугестивна поезія в українській літературі ХХ ст., які також плутають. І якщо питання філософічності української поезії розробляються бодай спорадично (дослідження Берти Корсунської, Арсена Каспрука, Наталії Мазеви, Елеонори Соловей, Тетяни Волкової, Соломії Павличко, Володимира Антофійчука, Ярослава Поліщука, Володимира Мовчанюка, Миколи Бондаря та деяких інших авторів), то поетична сугестія досі перебуває поза увагою дослідників. З'ясування всіх аспектів проблеми теорії, генези, еволюції, поетики сугестії і становить **наукову новизну** пропонованого нами дослідження. Уперше в літературознавстві стає можливим:

- розглянути сугестивну поезію ХХ століття в історико- й теоретико-літературному аспектах, причому з наголосом на першому;
- простежити розвиток поетичної сугестії від фольклору до сучасної української поезії;

- розглянути сугестивну лірику як метажанр;
- систематизувати українську сугестивну поезію в параметрах цілого століття, а в окремих випадках – і до наших днів;
- науково обґрунтувати природу поетичної сугестії в інтертексті (англійська (американська), французька, польська, чеська, російська, білоруська поезії);
- з'ясувати особливості тропіки поетичної сугестії;
- оприявнити квітесенцію сугестивної поезії українських поетів 20–30-років ХХ ст., «Празької школи», Нью-Йоркської групи, шістдесятників, сучасних авангардистів;
- розмежувати сугестивну поезію і філософську;
- розглянути сугестивну лірику не як екзотичне, а як закономірне явище в багатовекторному родовому, метажанровому й видовому розвитку української поезії;
- з'ясувати комунікативний аспект сугестії;
- проаналізувати інтерпретацію іноземної сугестивної поезії українською мовою;
- узагальнити магістральні тенденції українського поетичного сугестотворення.

Українська сугестивна поезія – винятково цікаве й рідкісне явище, передає відтінки вражень ліричного героя чи оповідача (наратора), тож її виникнення й поетика явно наближені до імпресіоністичних. Образно кажучи, сугестія – це нюанси імпресіонізму у своєму первинному найтоншому вияві. Саме цим, очевидно, і пояснюється відсутність наукової розробки предмета дослідження в радянські часи – епоху суцільного тоталітаризму, основою псевдоестетики якого був соцреалізм. Зрозуміло, його апологети не могли погодитися з існуванням художньої сфери, зорієнтованої безпосередньо чи опосередковано саме на імпресіонізм. Натомість його ґрунтовно розробляли представники психологічної школи О. Потебня, Д. Овсянников-Куликовський, індолог Б. Ларін, а також Л. Ягустіна, В. Соловйов, теоретики символізму, врешті – А. Шопенгауер. О. Веселовський свого часу зауважував, що поетична мова висловлює й підказує не лише образи, а й настрої, бо «вимога сугестивності»¹, власне, «властива свідомості»². Поняття сугестії як об'єкта О. Веселовський уперше вводить ще 1893 року у праці «Історична поетика». Щоправда, він розуміє його як певне риторичне поняття, трактує згодом з погляду психологічного.

¹ Макаров А. Розмаїття тенденцій / А. Макаров. – К. : Рад. письменник, 1969. – С. 83.

² Веселовский А. Историческая поэтика / А. Веселовский. – Л., 1940. – С. 133.

Сучасний дослідник Д. Співак, роздумуючи певним чином над явищами, щоправда мовними, говорить «...про допустимість і перспективність застосування методів лінгвістики для вивчення закономірностей вербальної сугестії в її історичному аспекті, у контексті традиційних культур»¹. Давньої української культури, літератури зокрема, прадавньої мови майже беззастережно стосується і такий висновок цього дослідника: «...На синтаксичному рівні помічається загальне зниження схильності до застосування складних, а також поширених речень. При цьому підвищується ймовірність застосування сегментивних неповних і еліптичних речень»². Про схожі явища буде мова в подальших розділах нашої роботи.

За «Поэтическим словарем» О. Квятковського, «сугестивна лірика (від лат. *suggestio* – натяк, навіювання) – жанрова група ліричних творів, яка спирається не стільки на логічно оформлені зв'язки, скільки на інтонаційні відтінки, звернені до емоційної сфери читача»³. На мою думку, твердження про приналежність сугестії до жанрових суб'єктів, а не до родових, дискусійне, адже це явище метажанрове (сугестивними можуть бути вірші і пейзажні, і інтимні тощо).

Саме порушення логічних зв'язків, не завважене в інших видах лірики, у поетичній сугестії справді поширене, що й вирізняє цей різновид серед інших.

Подібне визначення сугестивної поезії подає і «Краткая литературная энциклопедия»: «сугестивна поезія, сугестивна лірика, точніше – сугестія поетична (від лат. *suggestio* – навіювання, натяк, намовляння) – лірична поезія, заснована не стільки на предметно-понятійних зв'язках, скільки на асоціативному поєднанні додаткових смислових та інтонаційних відтінків. Сугестивна поезія здатна передавати сумнівні, невловимі душевні стани, які важко виразити засобами реалістичної образності або логічно оформленої думки; вона наділена властивістю зачаровувати, заворожувати читача»⁴.

---

¹ Співак Д. Л. Изменённые состояния сознания: психология и лингвистика / Д. Л. Співак. – СПб. : Ювента, 2000. – С. 230.

² Співак Д. Л. Изменённые состояния сознания: психология и лингвистика / Д. Л. Співак. – СПб. : Ювента, 2000. – С. 83.

³ Квятковский А. Поэтический словарь / А. Квятковский. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – С. 290.

⁴ Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. – М. : Советская энциклопедия, 1978. – Т. 7. – Стб. 557, 558.

Російські віршознавці увагу сугестивній поезії приділяють уже в перші десятиліття ХХ ст. «...Звичка наша до певних ліричних зв'язків дає можливість поету шляхом руйнації усталених зв'язків створювати враження можливого значення, яке б примирило всі незв'язні моменти побудови. На цьому й ґрунтується так звана «сугестивна лірика», що має на меті викликати в нас уявлення, не називаючи їх»¹, – писав Б. Томашевський.

Очевидно, що ця маловиразна дефініція ні тоді, ні згодом не стала в російському віршознавстві загальноприйнятною. Л. Гінзбург з цього приводу розмірковує так: «Можливо, найактивнішим елементом спадщини символістів стала напружена асоціативність поетичного слова. Учні символістів відкинули другий, «надчутливий» план, та залишилось поетичне відкриття підвищеної сугестивності слова, тобто здатність його викликати неназвані уявлення, замінювати асоціаціями пропущені ланки»². Як бачимо, частково вона солідаризується з Б. Томашевським, але далі уточнює: «Кажу про підвищену сугестивність, бо в тій чи іншій мірі сугестивне кожне поетичне слово, бо ніколи не означає тільки те, що воно називає»³.

Такого висновку Л. Гінзбург дійшла, досліджуючи творчість поетів «срібного віку», насамперед символістів, і зокрема О. Блока, у доробку якого справді багато зразків сугестивної лірики (див. розділ V нашого дослідження). Однак таке тлумачення видається не вповні правомірним, а радше придатним лише для аналізу окремих аспектів цього своєрідного літературного явища.

Питання сугестії висвітлюють й інші зарубіжні віршознавці. Скажімо, у польському «Словнику літературних термінів», що вийшов у Варшаві 2002 року за редакцією Я. Славинського, подається таке її трактування: «Сугестія (лат. – *suggerere* (підсовувати) – вплив на читача (того, хто сприймає), його принципи й віру не шляхом аргументації й логічного висновку, а за допомогою образів, звуку (звукопису), емоційної аури тексту і т.д. Вплив шляхом сугестії (сугестивності) – одне із програмних гасел символізму, це пояснювалося тим, що символізм трактував поезію як магію, вилучаючи при цьому дискурсивні чинники, акцентуючи увагу на тому, що тоді називалося настроєм, відмовляючись від дослівності»⁴.

---

¹ Томашевский Б. Теория литературы. Поэтика / Б. Томашевский. – М. ; Л., 1930. – С. 189.

² Гинзбург Л. О лирике / Л. О. Гинзбург. – М. : Интрада, 1997. – С. 327.

³ Там само.

⁴ Słownik terminów literackich. – Warszawa, 2002. – С. 219.

Сучасний дослідник Б. Тихолоз, аналізуючи настроєво-навіювальний вірш І. Франка «Опівночі. Глухо. Зима. Вітер віє», констатує: «Виникає питання, чи усвідомленою, умисною є в даному разі така, сказати б, сенсорно-сугестивна стратегія автора»¹.

Як бачимо, Я. Славинський не повторює твердження Л. Гінзбург, а розширює його засади, знов-таки, звертаючись до творчості символістів.

В Україні теж робилися спроби хоча б якоюсь мірою окреслити таке цікаве літературне явище, як поетична сугестія. Одним із перших делікатно торкнувся цієї проблеми І. Франко у відомому трактаті «Із секретів поетичної творчості». За його словами, сугестивну лірику поет творить у «непритомнім стані»², «для доконання сугестії мусить розворушити цілу свою духовну істоту, зворушити своє чуття, напружити свою уяву, одним словом, мусить сам не тільки в дійсності, але ще й другий раз, репродуктивно, в своїй душі пережити все те, що хоче вилити в поетичному творі, пережити якнайповніше і найінтенсивніше, щоби пережите могло влитися в слова, якнайбільше відповідні дійсному переживанню»³.

Сучасник І. Франка Д. Донцов, досліджуючи поетику Лесі Українки, зауважував: «Навіть сама техніка фрази виміряна свідомо на те, що тепер звать сугестією»⁴. І далі додає: «Вона (поетеса. – А.Г.) не потребує малювати нам акти перейнятої гнівом або іншою емоцією людини, аби сугерувати нам свої переживання; вона знає секрет безпосередньо малювати їх, заражати нас своїм настроєм»⁵. У такій площині сугестія постає явно як особливість обдаровання і творчої манери авторки.

М. Рильський, за словами О. Квятковського, називав сугестивну лірику «чарівливою неясністю»⁶.

Л. Новиченко, характеризуючи опублікований 1922 року вірш М. Рильського «Умерли всі – а за одним найтяжче», який передає стан самоосуду, резигнації й навіть депресії ліричного героя,

---

¹ Тихолоз Б. Психодрама Івана Франка в дзеркалі рефлексійної поезії: студії / Б. Тихолоз. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – С. 83.

² Франко І. Збір. тв. : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 55.

³ Там само. С. 45–46.

⁴ Донцов Д. Поетика українського рісоржименту / Д. Донцов // Українське слово: хрестоматія української літератури та критики : у 3 кн. – К., 1999. – Кн. 1. – С. 149–183.

⁵ Там само.

⁶ Квятковский А. Поэтический словарь / А. Квятковский. – М., 1966. – С. 290.

пише: «Він достатньо репрезентативний, принаймні, з двох поглядів. По-перше, цікавий він у тому розумінні, що представляє поширений у поезії молодого Рильського тип лірики, заснований на передачі «моментального, спонтанного, психологічно яскравого переживання, схопленого в його безпосередньому і водночас художньою кондэнсованому протіканні. Геніальні першозразки такої лірики в українській літературі дала невольницька поезія Шевченка – явища, без сумніву, видатного для ХІХ століття новаторського значення, і не тільки в українському мистецтві поетичного слова»¹. І далі літературознавець знову повертається до об'єкта свого наукового інтересу: «А напівімпресіоністичну лірику миттєвого, часом психологічно не зовсім ясного, але по-своєму сильного переживання (після освоєння досвіду малярського і літературного імпресіонізму, символізму, акмеїзму вона й справді стала такою, витончено модерною) судилося продовжити в українській поезії головним чином Максимові Рильському»². Як бачимо, дослідник не наважувався застосувати до віршів М. Рильського термін «сугестія», обмежившись нейтральним «тип лірики». Вчений, очевидно, не хотів.

Олена Логвиненко, рецензуючи видану в Японії білінгвістичну збірку поезій Людмили Скирди «Сад Любові і Сонця» (українською і японською мовами), говорить про «медитативний шар української лірики із сугестивною ознакою»³, щоправда, не обґрунтовуючи свою думку. Сама ж авторка в передмові до книжки уточнює: «Чому я збрала ці такі несхожі між собою поезії у єдину книгу? Мабуть, ніколи не зможу відповісти на це питання. Вони ніби самі потягнулись одне до одного, відтворивши частку моєї душі, мого характеру, моєї долі»⁴, – отже, вона констатує факт самонавіювання.

Для А. Ткаченка сугестивна поезія – це та, «яка нехтує логічні, розумові побудови й апелює до асоціативних образів, додаткових змістовних та інтонаційних відтінків, до «сновидних» (згадаймо трактат І. Франка) підсвідомих порухів, породжуваних навіювальною енергією *ритму і слова*»⁵. Новим у цій дефініції є згадка

---

¹ Новиченко Л. Поетичний світ Максима Рильського. Кн. друга: 1941–1964 / Л. Новиченко. – К. : МПН «Інтел», 1993. – С. 236.

² Там само. – С. 237.

³ Логвиненко О. Любов перемагає зло / О. Логвиненко // ЛУ. – 2000, 10 жовтня.

⁴ Скирда Л. Сад Любові і Сонця: Поезії українською та японською, переклад з української Йодзі Ліва і Костянтина Ткачова) / Л. Скирда. – Токіо, 2002. – С. 10.

⁵ Ткаченко А. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) / А. Ткаченко. – К. : Правда Ярославичів, 1997. – С. 73.

про «додаткові змістовні» відтінки, яких зазвичай не завважували інші дослідники сугестії.

Значно ширше й аргументованіше визначення дефініції сугестивної лірики подають упорядники «Літературознавчого словника-довідника» Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко: «Сугестивна лірика (від лат. *suggestio* – навіювання) – жанрова група ліричних творів, яка спирається не стільки на логічно оформлені зв'язки, скільки на асоціації та інтонаційні відтінки, звернена до емоційної сфери читача і в цьому розумінні протилежна медитаційній ліриці, раціоналістичній у своїй основі. Сугестивна і медитативна лірика належать до одного метажанру, феноменологічного, і розглядаються як два його полюси чи різновиди»¹.

Зрозуміло, сугестивні вірші з'являються у властивій зазвичай творчості поетів з інтроспективним мисленням (В. Сосюра, В. Свідзинський, В. Кордун), трапляються вони і в доробку таких майстрів слова, як Б. Пастернак («Зимова ніч»), Ліна Костенко («Осінній день, осінній день, осінній...»).

У виданій пізніше літературознавчій енциклопедії Ю. Ковалів розширює це поняття. За ним «сугестія – жанрова специфікація літератури, базована на нюансовій тональності, додаткових смислових натяках, передчуваннях. Звернена до емоційної сфери, до підсвідомого, вона навіює читачеві думки і переживання письменника»².

«Ті поетичні тексти, для створення яких розвиток почуттів важить більше, ніж розвиток закладених в них думок, ми називаємо сугестивними»³, – зазначає А. Макаров, і далі додає: «Сучасна сугестивна поезія – прямий спадкоємець художніх традицій, сформованих у межах стародавньої словесної магії. Насамперед це поезія з помітно зниженим рівнем інтелектуальності. Брак аналітичності компенсується в ній емоційно забарвленими образами»⁴.

Н. Габрієлян про творців сугестії пише так: «Назвемо їх поетами «нічного бачення» або «такими, що мандрують вночі». Це «поети, під чиїм поглядом предмети і ландшафти світу ніби втрачають чіткість і визначеність контурів, починають мелькати,

---

¹ Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко. – К. : Академія, 1997. – С. 663.

² Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / автор-упор. Ю. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – Т. 2. – С. 443.

³ Макаров А. П'ять етюдів. Підсвідомість і мистецтво / А. Макаров. – К. : Рад. письменник, 1990. – С. 236.

⁴ Там само.

вібрувати, перетікати одне в одного, не «наполягаючи більше на своїй окремішності і особності»¹, з чим не можна не погодитися.

Дискусійною видається думка Н. Мірошникової, яка говорить «про сугестивний жанр, одним із найбільших майстрів якого в російській літературі ХХ ст. став Борис Пастернак»². (Звернімо увагу: мова іде про навіть тематично й композиційно завжди метажанрову структуру. – А.Г.) Це естетична концептуальність, яка іде із глибини віків і яку не можна порушувати приблизними висновками.

Ознаки сугестії М. Луцюк, схоже, виявив навіть у давній міфології: «Йдеться про сугестивні засоби побудови мовлення, які вводили і продуцента (репродуцента) і адресата (реципієнта) міфу в певний психологічний стан співучасті і співпереживання»³.

Л. Коломієць у монографії «Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу» ладна знаходити сугестивність часом і в процесі художніх інтерпретацій поезії.

Для нашого дослідження це особливо важливо, оскільки ми розглядаємо сучасну проблему перекладу іншомовних поетичних сугестій українською⁴.

І. Прокоф'єв у кандидатській дисертації «Поетика Леоніда Талалая» мову про сугестію починає з таких рядків поета:

Натискає луна пустоту,
Як вітри
Спрагли груди вітрил.
Тільки синь,
Тільки синь,
Тільки синь
Та холодні сніги
Навкруги.
Сині тіні примерзли до стін,
Сині тіні вмерзають в сніги...⁵.

---

¹ Габриэлян Н. О путешествующих днём и о путешествующих в ночи. Медитации на тему современной поэзии / Н. О. Габриэлян // Дружба народов. – № 5. – 1993. – С. 228–236.

² Мірошникова Н. Л. Когда стихи диктуют чувства. Стихи Б. Л. Пастернака как жанр суггестивной лирики // Русская словесность в школе Украины / Н. Л. Мірошникова. – 2004. – № 1. – С. 32–34.

³ Луцюк М. Дописемний етап розвитку літератури / М. Луцюк // Сучасний погляд на літературу. Вип. 8. – К., 2002. – С. 6.

⁴ Коломієць Л. В. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу / Л. В. Коломієць. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2004. – С. 157.

⁵ Талалай Л. Допоки твій час : поезії / Л. Талалай. – К. : Молодь, 1979. – С. 79.

Навчальне видання

Гризун Анатолій Пилипович

Поезія багатозначних підтекстів
(українська сугестивна лірика ХХ ст.)

Монографія

Головний редактор В.І. Кочубей
Технічний редактор І.Ф. Артюшенко
Дизайн обкладинки і макет В.Б. Гайдабрус
Комп'ютерна верстка О.І. Молодецька, А.О. Литвиненко

Підписано до друку 15.04.2011.
Формат 60x90^{1/16}. Папір офсетний. Гарнітура Скулбук.
Друк офсетний. Ум. друк. арк. 20.8. Обл.-вид. арк. 17.4.
Тираж 300 прим. Замовлення № 25

Відділ реалізації
Тел./факс: (0542) 65-01-97, 65-75-85
E-mail: info@book.sumy.ua

ТОВ «ВТД «Університетська книга»
40009, м. Суми, вул. Комсомольська, 27
Тел.: (0542) 67-96-92
E-mail: publish@book.sumy.ua
www.book.sumy.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 489 від 18.06.2001

Віддруковано на обладнанні ВТД «Університетська книга»
вул. Комсомольська, 27, м. Суми, 40009, Україна
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 489 від 18.06.2001